

Калашников В. М.,
*професор кафедри міжнародного права,
 історії права і політико-правових вчень
 Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ВОЄННА ПОЛІТИКА «БАТЬКІВ-ЗАСНОВНИКІВ» США: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

MILITARY POLICY “FOUNDING FATHERS” OF THE UNITED STATES: THEORY AND PRACTICE

Стаття присвячена аналізу витоків воєнної політики Сполучених Штатів, яка формувалася під час війни за незалежність. Проаналізовані погляди «батьків-засновників» США на перехід від системи ополчення, що існувала напередодні першої американської революції, до професійної армії, яка відіграла найважливішу роль у здобутті незалежності колоністами Британської Америки.

Ключові слова: Британська Америка, США, воєнна політика, «батьки-засновники», ополчення, професійна армія.

Статья посвящена анализу истоков военной политики Соединенных Штатов, сформировавшейся во время войны за независимость. Проанализированы взгляды «отцов-основателей» США на переход от системы ополчения, существовавшей накануне первой американской революции, к профессиональной армии, сыгравшей важнейшую роль в обретении независимости колонистами Британской Америки.

Ключевые слова: Британская Америка, США, военная политика, «отцы-основатели», ополчение, профессиональная армия.

The article analyzes the origins of the military policy of the United States, which was formed during the war for independence. Studied the views of the founding fathers of the United States on the transition from militia that existed on the eve of the American Revolution, to a professional army, which played a crucial role in the independence of the colonists of British America.

Key words: British America, US military policy, founding fathers, militia, professional army.

Відомо, що в сучасних умовах боротьби нашої держави за територіальну цілісність і незалежність велику роль відіграють Збройні сили, що діють на основі положень воєнної доктрини, яка є складовою частиною концепції національної безпеки. Воєнна доктрина України становить собою сукупність основоположних настанов і принципів щодо організації та забезпечення безпеки особи, народу і держави шляхом здійснення політичних, дипломатичних, економічних та воєнних заходів та визначає державну політику України у сфері оборони. Чинна редакція Воєнної доктрини України прийнята РНБО України 2 вересня 2015 р., під час російської збройної агресії проти України 2014–2015 років, і введена в дію Указом Президента України від 4 березня 2016 р. [1]. Доктрина визначає актуальні воєнні загрози для України – збройну агресію Росії проти України; присутність військового контингенту РФ у Придністровському регіоні Молдови; активізацію російськими спецслужбами розвідувально-підривної діяльності в Україні з метою дестабілізації внутрішньої ситуації. У цьому акті визначено систему поглядів на розвиток безпекових та оборонних спроможностей України у середньостроковій перспективі та актуальні загрози безпеці. Для її реалізації потрібне докорінне перетворення державної воєнної політики, яка має бути заснована як на фундаменті з національних здобутків державотворення, так і на використанні досвіду передових демократій світу, у тому числі американського.

Наприкінці 2016 р. Пентагон в особі Командування об'єднаних сил США видав проект нової

воєнної доктрини, названої «Середовище для дій Об'єднаних сил» [2]. Передмову до доктрини-прогнозу підписав генерал Д. Меттіс, командувач Об'єднаними силами, створеними в 1999 р. на базі колишнього Атлантичного командування США. Ці сили стали лабораторією для відпрацювання революції у військовій справі. З тексту документа випливає, що в США панує невизначеність майбутнього, проте збройні сили країни продовжать відігравати провідну роль у захисті національних інтересів і безпеки країни.

Автори доктрини вважають, що війни іманентні людській цивілізації, а тому Сполученим Штатам доведеться не раз братися за зброю. Вони наполягають, що військовослужбовці повинні глибоко вивчати можливих супротивників – їхню культуру, історію, географію, релігійну та ідеологічну мотивацію, відмінності їхньої психології від американської у сприйнятті зовнішнього світу. На жаль, як зазначають автори доктрини-прогнозу, політичні лідери надто пізно усвідомлюють, що відбувається, та до того ж іще погано розбираються в історії власної країни. Тому й потрібно вивчати воєнну історію США з часів виникнення цієї держави.

Сьогодні очевидно, що американська історіографія воєнної політики засновників США із низки причин перебуває лише в стадії формування. Певні аспекти поглядів відомих представників цієї науки, які аналізували проблему переважно з консервативних позицій, були висвітлені автором цієї статті у монографії «Формування інститутів держави і права

в США ранньої доби (1607–1775 рр.)», оприлюдненій разом із В.М. Малишком у 2015 р. [3]. Що ж стосується поглядів вітчизняних науковців на проблеми формування американської армії в роки першої американської революції, то свого часу вони були відображені у монографії того ж автора «Радянська історіографія війни за незалежність США» (1987).

На жаль, сучасної української історіографії цієї проблеми поки що не існує, і тому є потреба всебічного аналізу воєнної політики засновників незалежної американської держави [4], що і є метою цього дослідження.

Виклад основного матеріалу. В Америці вважається, що «батьками-засновниками» США є група американських політичних діячів, які відіграли важливу роль у заснуванні американської держави, зокрема в завоюванні незалежності і створенні принципів нової політичної системи. Зазвичай членами цієї групи вважають осіб, які підписали Декларацію незалежності або конституцію США. Зокрема, це Д. Вашингтон, Т. Джефферсон, Дж. Адамс, Дж. Медісон, А. Гамільтон, Б. Франклін і Т. Пейн. При цьому революційні демократи (Т. Пейн) виклали основи американського конституціоналізму, політичну доктрину незалежності колоній Британської Америки, своє розуміння процесу політичної історії, рішуче заперечуючи інститути рабовласництва і работоргівлі. Інших політичних поглядів дотримувались американські федералісти (Дж. Вашингтон, О. Гамільтон). Демократичну республіку вони допускали лише як етап на шляху до встановлення конституційної монархії, обґрунтовували доктрини політичного ізоляціонізму, зневажливо ставилися до прав людини, віддаючи перевагу інтересам держави.

Відсутність ідеологічного монізму в американському суспільстві, прагнення до ціннісно нейтральних орієнтацій знайшли відображення у формуванні трьох основних напрямів політичної думки США, що існують і нині – лібералізму, консерватизму і радикалізму. Однак для засновників американської держави були характерні майже одностайні підходи до формування основного знаряддя державно-правової політики – збройних сил, що виникали у вогнищі війни за незалежність.

Очевидно, що глибинними процесами, які визначили закономірність першої американської революції, були ті, що покладені в прокрустове ложе політики метрополії, яка розглядала колонії як джерела сировини для мануфактурної промисловості Альбіону і ринку збуту товарів, вироблених у самій Англії. Це позначалося на важкому майновому стані колоніальних низів, тим паче, що в 1763 р. американським фермерам було заборонено указом короля Георга III брати участь в освоєнні великих земельних масивів у долині річки Міссісіпі, захоплених у Франції в ході Семирічної війни. Цих фермерів і повели за собою політичні лідери революції, «батьки-засновники», які прагнули не допустити втручання уряду метрополії в такі традиційні для них промисли, як неоподаткована торгівля рабами, контрабанда, піратство, протизаконне захоплення земель індіанських племен [5].

Британський парламент і уряд зробили останню спробу утримати колонії під своїм повним контролем через видання «Заборонного акту» від 22 грудня 1775 р. [6]. За його положеннями колонії, що продавали піратський промисел і протизаконне переміщення товарів через митний кордон Британської Америки, позбавлялися захисту Корони Англії та оголошувалися у стані заколоту [7, с. 696]. Однак це тільки підбурювало колоністів на збройну боротьбу за свої права.

Народні низи заявили про свої інтереси відразу ж після проголошення 4 липня 1776 р. американської незалежності. Саме з цього моменту війна за незалежність стає «подвійною революцією», адже у ній на рівних розвиваються антиколоніальна і внутрішньополітична революції. Протягом декількох місяців у бунтівній Америці була ліквідована монархічна державність, утвердився республіканський лад і у кожному штаті були прийняті демократичні конституції [8].

Уряд Англії сповістив колонії про свою готовність до примирення. Багато депутатів були схильні піти на мирову, але більшість населення була на боці тих, хто прагнув до повної незалежності колоній від Англії [9, с. 254–260]. З огляду на це «батьки-засновники» США утворили комісію на чолі з Дж. Вашингтоном, якій належало «сповістити все людство» про те, що колонії розривають політичні зв'язки з метрополією. 4 липня 1776 р. II Континентальний Конгрес в урочистій обстановці прийняв історичний документ – «Декларацію незалежності», автором якої був Т. Джефферсон [10].

Дж. Джей тоді ствердив, що США надали докази свого існування як нація, але основна відповідальність уряду полягає в захисті людей від іноземного вторгнення і впливу. Він нагадав читачам про близькість британських та іспанських імперій, ймовірність майбутнього суперництва за панування в Північній Америці із французами і сказав, що варто об'єднати зусилля тринадцяти незалежних держав-штатів на захист революційних завоювань. О. Гамільтон послався на те, що у стародавньому світі Спарта, Афіни, Карфаген і Рим відстоювали свою незалежність, сформувавши міцні збройні сили. Джефферсон оглосив, що повсталій Америці потрібні збройні сили у складі сухопутної армії, інженерного корпусу і віськово-морського флоту [11]. Нарешті, його молодший друг Дж. Медісон, майбутній «філософ американської Конституції», на самому початку війни за незалежність писав у власному щоденнику, що Америці потрібні наукові підходи до формування армії [12, с. 1].

Таким чином, головним знаряддям забезпечення незалежності США мали стати збройні сили [13, с. 4–5]. Однак за часів перебування американців під англійським суверенітетом на теренах Британської Америки вільні колоністи утворили лише ополчення. З цього приводу Джефферсон у знаменитих «Нотатках про штат Віргінія» писав: «У міліцію зараховуються всі придатні до військової служби чоловіки у віці від 15 до 50 років. У кожному

графстві з них формуються роти, а роти залежно від кількості населення графства зводяться в декілька батальйонів. Закон вимагає від кожного члена міліції забезпечити себе зброєю, яку використовують зазвичай в регулярних військах» [14, с. 175].

Континентальний конгрес ухвалив утворення збройних сил, що отримали назву Континентальна армія, 16 червня 1775 р. Для керування армією утворювалися чотири відділи, які були прообразом майбутнього військового департаменту першого уряду Сполучених Штатів. Цими відділами були власне військо на чолі з ад'ютант-генералом, яким був призначений Дж. Вашингтон, армійський корпус інженерів, фінансовий корпус і корпус інтендантів. Пізніше Конгрес прийняв рішення утворити корпуси польової артилерії і кінноти (листопад 1775 р. і грудень 1776 р.). І одразу ж «батьки-засновники» США висунули питання про те, яким чином можна домогтися від ополченців суворої дисципліни. Тоді президент Єльського університету, професійний юрист Т. Дуайт заспокоював їх таким чином: «Віддати зброю до рук всього народу завжди вважалося в Європі експериментом, який загрожував небезпекою. У нас же тривалий досвід показав, що це абсолютно безпечно. Якщо держава буде справедливою, якщо вона буде розумною у своїх намірах, якщо належна увага приділятиметься практичній і релігійній освіті дітей, не багато осіб візьмуть зброю з якоюсь іншою метою, крім розваги й захисту свого життя та своєї країни. Тут важливіше переконати громадян мати зброю, а не відвернути їх від її використання з насильницькою метою» [15]. Однак Вашингтон протягом всієї війни за незалежність з острахом сприймав можливість бунтів ополченців у тому разі, якщо їхні інтереси і політика американської еліти вступають у суперечки.

Вашингтон бився за те, щоб навести хоч який-небудь порядок у «безладному натовпі». Він мав досвід головування віргінськими ополченнями під час Семирічної війни, коли колоністи допомагали регулярній британській армії розгромити французів та їхніх «союзників-індіанців». Вашингтон знав, що послух в арміях європейських монархів вбивався батогами, передбаченими лютим військово-польовим законодавством. У цих арміях між офіцерським корпусом, який був сколком тодішнього жорсткого станового суспільства, і солдатською масою лежала непрохідна прірва. Стратегія і тактика європейських воєн XVIII ст. породили професійні, часто наймані армії. Однак це було непритаманне Америці. Не випадково Вашингтон так повчав генералів і офіцерів континентальної армії: «Потрібно завжди зважати на настрої народу, якщо це не завдасть серйозного збитку нашим діям. Це особливо вірно для тієї війни, яку ми ведемо, де моральний дух і готовність до самопожертви повинні значною мірою замінити примус» [16, с. 35].

Мусимо вказати, що у жодному разі не можна отожднювати цього заможного віргінського плантатора, професійного землеміра, який протягом багатьох років був також і спритним земельним спекулянтom, із «батьком солдатів». Він не сприймав революційних

методів ведення війни проти британського війська, адже завжди побоювався заколотів рядових солдатів. Підстава для цих побоювань полягала в тому, що солдати континентальної армії не були рекрутами на кшталт європейських солдат. Патріотизм підлеглих Вашингтона зовсім не нагадує те, що малюється у відомому голлівудському фільмі «Патріот». Насправді армія Вашингтона комплектувалася лише на основі контрактів, які укладали новобранці з представниками конгресу. Ці контракти повністю повторювали зміст цивільно-правових угод, які укладали на зорі американської державності тимчасові білі раби, вимушені емігранти з Англії, чиєю працею була закладена матеріальна основа американської цивілізації, починаючи з XVII століття.

В архіві Американського філософського товариства (аналог європейських академій наук, утворений Б. Франкліном) зберігають друквані форми контрактів на військову службу в континентальних збройних силах, куди мали вписувати конкретні відомості про новобранця. Контракт укладався на строк від шести місяців до календарного року з правом продовжити службу, якщо відповідна особа отримувала схвальний відгук від безпосереднього начальника. У перспективі контрактник міг розраховувати на отримання земельної ділянки, що було сильним стимулом, оскільки переважна більшість вояків були землеробами, які вели примітивне натуральне господарство на землі, орендованій у великих землевласників. Проте ані землі, ані грошей солдати після війни за незалежність так і не отримали [17]. Їхня служба була відмічена лише знаком «Пурпурне серце», який і нині прикрашає найбільш дисциплінованих американських вояків, що теж служать за контрактом.

Важкою проблемою для Вашингтона було й те, що континентальна армія майже не сполучалася з підрозділами міліції, що існували в кожному штаті. Місцеві підрозділи міліції фінансувалися з казни власних штатів, і тому вони часто діяли незалежно від армії. Пізніше Вашингтон писав, що ці люди були «нерідко напівголодні, завжди одягнені в лахміття, не отримували платні і, траплялося, переживали всі випробування, які тільки здатна витримати людська природа». На таких вояків важко було покладатися, адже повстанцям належало воювати з британською армією, яка вважалася найкращою в Європі [18]. Для утримання цього різношерстого натовпу під контролем Вашингтону треба було створити відповідний офіцерський корпус. Неохоче віддаючи належне солдатату-громадянину, Вашингтон вважав, що боєздатність рядових визначається трьома факторами – природною хоробрістю, спрагою винагороди і страхом перед покаранням.

Краще за все погляди Вашингтона висловлював його права рука, німецький волонтер, барон Ф. фон Штойбен, який прибув до революційної Америки з багажем у вигляді доктринальних настанов пруського короля Фридриха II Великого, відомих під назвою «Положення про порядок і дисципліну для війська» [19]. Штойбен сподівався на те, що

необхідність казарменої дисципліни спочатку засвоюють його співвітчизники-німці, які організовано переселялися до Америки ще з кінця XVII ст. [20, с. 134–143]. Однак саме пенсільванські німці згодом взяли участь у бунтах солдатів континентальної армії, невдоволених тим, що американська еліта не вважала за доцільне виконувати умови контрактів з вояками.

Армія під командуванням Вашингтона залишалася суворою ієрархічною організацією, в якій офіцерський корпус був привілейованою кастою. Щодо цього Вашингтон не йшов на поступки – між офіцерами і солдатами має бути велика відмінність. Варто звернути увагу на те, що континентальна армія після проголошення американської незалежності формувалася спочатку лише на базі фермерів і ремісників північного регіону, який порівняно з середньоатлантичним і південним регіонами був найбільш розвинутою у капіталістичному дусі територією. Саме у цих людей було більше надії на те, що після перемоги над англійцями вони отримують від конгресу винагороди у вигляді земель індіанців, захоплених британським урядом у Семирічній війні, але не переданій колоністам. За таких умов і можна було сподіватися на те, що переможці зможуть вести на цій землі власне натуральне господарство. Проте після першого ж року служби в армії їм вказали, що треба продовжувати контрактну службу, і лише згодом можна буде ставити питання про отримання землі. Однак незабаром з'ясувалося, що надії на це є марними. Ось чому в армійських підрозділах, що формувалися в північному і середньоатлантичному регіонах, відбулися бунти [21].

Готуючись до придушення виступів солдатів, Вашингтон роз'яснював своєму оточенню, що «громадянські свободи не можуть існувати, якщо солдати диктують свої умови батьківщині». 1 січня 1782 р. сталася те, що давно передбачав Вашингтон, – війська повстали. Піднялися контрактники з Пенсільванії. Вони вбили і поранили кілька офіцерів і, захопивши шість гармат, пішли на Філадельфію. Солдати мали намір домогтися справедливості у конгресу, який забув про армію. Вони заявили, що не можна жити і служити голодними і отримувати платню паперовими доларами, які за роки війни повністю знецінилися [22]. Вашингтон доручив французькому волонтеру, маркізу Лафайєту, дізнатися настрої частин з Нової Англії. Результат був приголомшливим для «слуг народу» – солдати не виступлять на придушення своїх товаришів. Більше того, полк, посланий відібрати у бунтівників гармати, приєднався до повсталих.

Континентальному конгресу довелося йти на поступки. Почався принизливий для конгресу торг із ветеранами. Зрештою конгресмени задовольнили вимоги бунтівників, які отримали матеріальні компенсації, були одягнені, взуті, нагодовані. Половина повсталих із дозволу конгресу негайно розійшлася по домівках. Їхній приклад виявився заразливим. 21 січня повстали солдати з Нью-Джерсі. Повідомляючи губернаторам тринадцяти штатів про вжиті

заходи, Вашингтон намагався придушити бунт за допомогою солдатів генерала Хоу, однак і ці вояки збунтувалися. Тому діячам Континентального конгресу довелося погодитися на компроміс, тим більше, що замість бунтівників могли воювати на боці розореної війною Америки вороги Британської імперії, Франція та Іспанія, які зазнали поразки від англійців у чотирьох війнах XVIII ст. (від війни за іспанську спадщину до Семирічної війни).

30 листопада 1782 р. в Парижі був підписаний мирний договір між тринадцятьма американськими державами-штатами та Англією. Британська імперія визнала незалежність власних колоній. Континентальна армія розходилася по домівках групами і поодиночки, без особливої домовленості і термінів. Країна, яка перебувала за океаном, далеко від Європи, могла сподіватися на зміцнення свого суверенітету. Засновникам США не потрібна була народна за своїм складом армія. У цьому їх переконали масачусетські фермери, які восени 1786 р. підняли повстання проти грабіжників, що засіли в Континентальному конгресі.

Важке економічне становище після війни за незалежність викликало невдоволення в народі. Особливо гостра ситуація склалася в штатах Нової Англії, де переважало дрібне фермерське господарство, обтяжене непідйомними боргами. Ветеран війни за незалежність, відставний капітан континентальної армії Д. Шейс очолив незадоволених фермерів і ремісників Масачусетса. Бідний людина страждав від вилучення за борги землі та худоби й присудження жебраків до боргової в'язниці. Масачусетці знали великі принципи війни за незалежність, однак у житті виходило, що вони воювали і страждали заради безсоромних спекулянтів. Влада штату зібрала нарешті ополчення (чотири тисячі чоловік), яке було споряджено на пожертвування бостонських багатіїв. На початку 1787 р. повстали були розсіянні. Тринадцять керівників на чолі з Шейсом були схоплені і засуджені до смертної кари, але незабаром амністовані [23]. Тоді Вашингтон і Медісон висловили незадоволення таким рішенням влади штату Масачусетс, оскільки всі тринадцять штатів, які прямували до створення єдиної держави з федеративним устроєм, могли опинитися на межі громадянської війни. Однак згодом соціальна напруга у новонародженій буржуазній державі, Сполучених Штатах Америки, була знижена завдяки прийняттю її Конституції та Білля про права, що відповідали інтересам більшості громадян [24].

Аналіз обсоливостей військової політики засновників американської держави дав змогу дійти таких **висновків:**

1. Військова політика завжди була складовою частиною політики станів, держав, партій та інших соціально-політичних інститутів, які безпосередньо пов'язані зі створенням військової організації, підготовкою і застосуванням засобів збройного насильства для досягнення політичних цілей. Військова політика «батьків-засновників» США повністю відповідала класовим інтересам буржуазно-планта-

торського блоку, який прагнув ліквідувати політичну залежність від Великобританії для прискореного розвитку капіталізму.

2. Засновники США спиралися у будівництві професійної армії на революційний ентузіазм соціальних низів, дрібних фермерів і ремісників. Залучити їх до активної участі у військових діях на контрактній основі вдалося за рахунок проведення єдиної політики усіх повсталих колоній Британської Америки, виробленої депутатами II Континентального конгресу. При цьому армія під керівництвом Дж. Вашингтона формувалася як ієрархічна структура, в якій було закріплено економічне і політичне панування буржуазії та плантаторів-рабовласників.

3. Після перемоги американців і досягнення незалежності солдати виявили, що умови укладе-

них ними контрактів еліта нової держави не хотіла і не могла виконувати. У результаті низка армійських полків збунтувалися, і ці їхні виступи довелося придушувати силою тих частин армії, які ще перебували під контролем головнокомандувача Дж. Вашингтона. Однак «переможцям» вдалося згладити соціальні протиріччя, що проявилися в армії, шляхом соціальних поступок, у тому числі – прийняттям Білля про права, який доповнив Конституцію США правами буржуазно-демократичного характеру.

4. Історичний досвід будівництва професійної американської армії багато в чому повторюють сьогодні Збройні сили України, що підтверджує нагальну необхідність творчо використовувати досвід державного будівництва революційної Америки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Указ Президента України № 555/2015 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 р. «Про нову редакцію Военної доктрини України» / [Текст]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/reformi-ta-planuvannya-u-sferi-obo-roni/voenna-doktrina.html?attemp=1>
2. Новая военная доктрина США / [Текст]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gosnews.ru/analytiks/army/15>
3. Калашников В.М. Формування інститутів держави і права в США ранньої доби (1607–1775 роки): монографія / [Текст] / В.М. Калашников, В.М. Малишко / За ред. і з передмовою І.Б. Усенка : Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту держави і права НАН України ім. В.М. Корецького. – К. : Логос, 2015. – 426 с.
4. Калашников В.М. Советская историография войны за независимость США / [Текст] / В.М. Калашников. – Дн. : ДГУ, 1987. – 64 с.
5. Калашников В.М. Правові засади боротьби з протизаконним переміщенням товарів (контрабанда) у США «ранньої доби» / [Текст] / В.М. Калашников // Вісник Запорозького юридичного інституту. – Зап.: ЗЮІ, 2000. – № 3. – С. 254–265.
6. American Philosophical Society, Library. Calendar of the Papers of Benjamin Franklin / [Text]. – Vol. 1. – Film 54. – Reel 85. Document 11.
7. English Colonial Documents. – Vol. IX. – American Colonial Documents to 1776 / [Text] / [ed. by M. Jensen]. – L.-N.Y.: Archont Books, 1955. – 850 p.
8. Согрин В.В. Война США за независимость как социально-политическая революция / [Текст] / В.В. Согрин. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studopedia.org/14-74900.html>
9. Калашников В.М. Від ідеї автономії до концепції суверенітету: типологія державно-правових поглядів «батьків-засновників» США і діячів української національної революції / [Текст] / В.М. Калашников // Вісник Запор. юрид. ін-ту. – Зап. : ЗЮІ, 2002. – N 2. – С. 254–260.
10. Савченко В.А. Вашингтон Джордж / [Текст] / В.А. Савченко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://velib.com/read_book/savchenko_vik_tor_anato_levich/100_znamenitkykhanarkhistovirevoljucionerov/znamenitye_revoljucionry/vashington_dzhordzh/;
11. American Philosophical Society, Library. Presidential Papers Microfilms. Thomas Jefferson Papers. Jeneral Correspondence, 1761–1826. Account Books for the Years 1767–1776. Reel 58, Serie 3.
12. American Philosophical Society, Library. James Madison (President of the United States) Papers // Meteorological Journal, Documents and Other Materials: in 2 vols.
13. American Military History: a Resource for Teachers and Students / [Text] / [ed. by P. H. Herbert]. – Chicago: Foreign Policy Research Institute, Noonan, 2013. – 248 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fpri.org/docs/American Military_HistoryAResource.pdf.
14. Джефферсон Т. Автобиография. Заметки о штате Виргиния / [Текст] / Т. Джефферсон. – Л.: Наука, 1990. – 314 с.
15. American Philosophical Society, Library. Perhouse John, Philadelphia Merchant. Papers, 1749–1799: 5 vols., 62 items. – Vol. 4, item 21.
16. Яковлев Н. Вашингтон / [Текст] / Н. Яковлев. – 80 с. <http://fanread.ru/book/1452669/?page=19>
17. American Philosophical Society, Library. Solomon Feinstone Collection of the American Revolution. Reel 1. – Document N 213.
18. Городецкий А. Отец своей страны: 7 интересных фактов из биографии Джорджа Вашингтона. – 13 декабря 2013 г. / [Текст] / А. Городецкий. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vrn.ru/news/2013/12/13/otets-svoej-strani-7-interesnih-faktov-iz-biografii-dzhordzha-vashingtona27114.html>;
19. American Philosophical Society, Library. Parker Daniel (1782–1846) Papers. Loyer, Adjutant – inspector – general, U. S. Army. The Army Register of the United States. Rules and Articles for the Better Government of the Troops of the United States;
20. Калашников В.М. Участие немецких колонистов в войне за независимость США // Вопросы германской истории и историографии. Классовая борьба и социальные движения нового и новейшего времени. – Дн.: ДГУ, 1981. – С. 134–140.
21. American Philosophical Society, Library. Miles Standish Samuel (1739–1805) Surgeon Military: Papers and Materials. Autobiographical Sketch (February 4, 1802).
22. Калашников В.М. Монетарна політика «батьків-засновників» США і війна за незалежність // Історія торгівлі, податків та мита. Вісник Академії митної служби України. – Дн. : АМСУ, 2015.
23. Shays' Rebellion. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.worldwizzy.com/library/Shays_Rebellion.
24. Revolutionary War Soldiers. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history-of-american-wars.com/revolutionary-war-soldiers.html>